

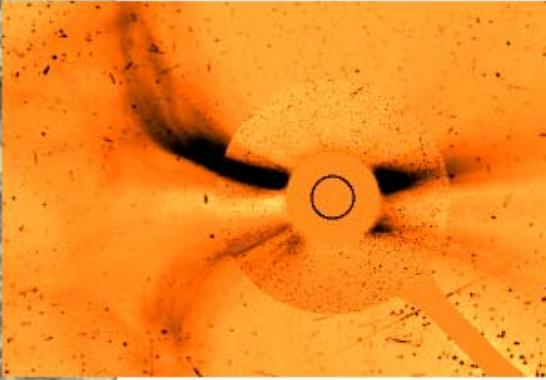
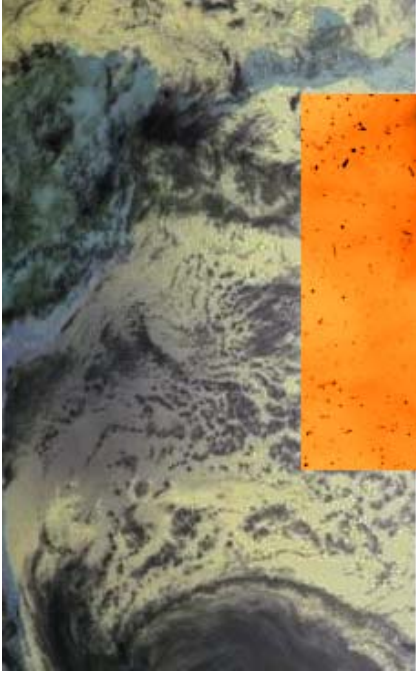
ÖSSZEFÜGGÉS AZ AURÓRA-GYŰRŰ ALATT MÉRHETŐ TENGERSZINTI LÉGNYOMÁS VÁLTOZÁSAI ÉS AZ ŰRIDŐJÁRÁS KÖZÖTT

Tóth László¹ és Szegedi Sándor²

¹ MTA KTM CsKI Napfizikai Obszervatórium, 4010, Debrecen, Pf. 30, e-mail: tothla@tigris.klte.hu

² DE Meteorológia Tanszék, 4010, Debrecen, Pf. 13, e-mail: szegedis@tigris.klte.hu

XXIII. Ionosféra-Magnetosféra Szeminárium, Tihany, 2002. November 11-13.

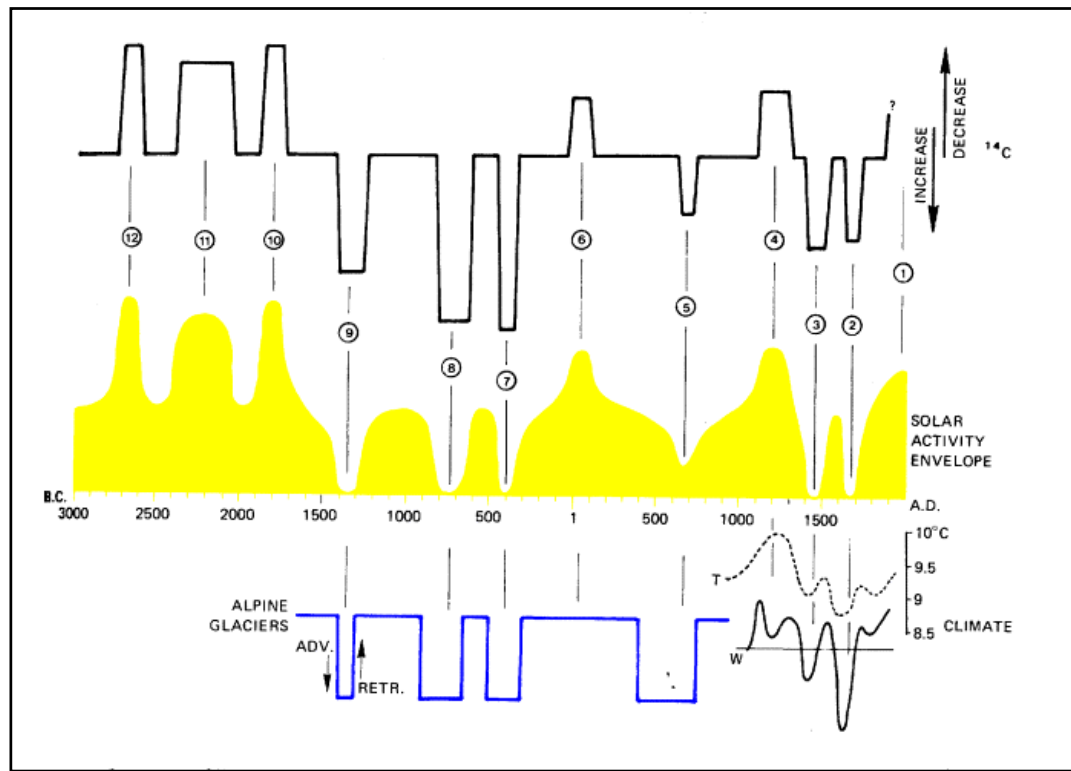

“Tragédia lenne a meteorológia számára, ha a naptevékenység változásai hatásal lennének a földi időjárásra, hiszen ez azt jelentené, hogy az időjárási előrejelzésekhez még a naptevékenység alakulását is figyelembe kellene venni.”

A. S. Monin (1972)

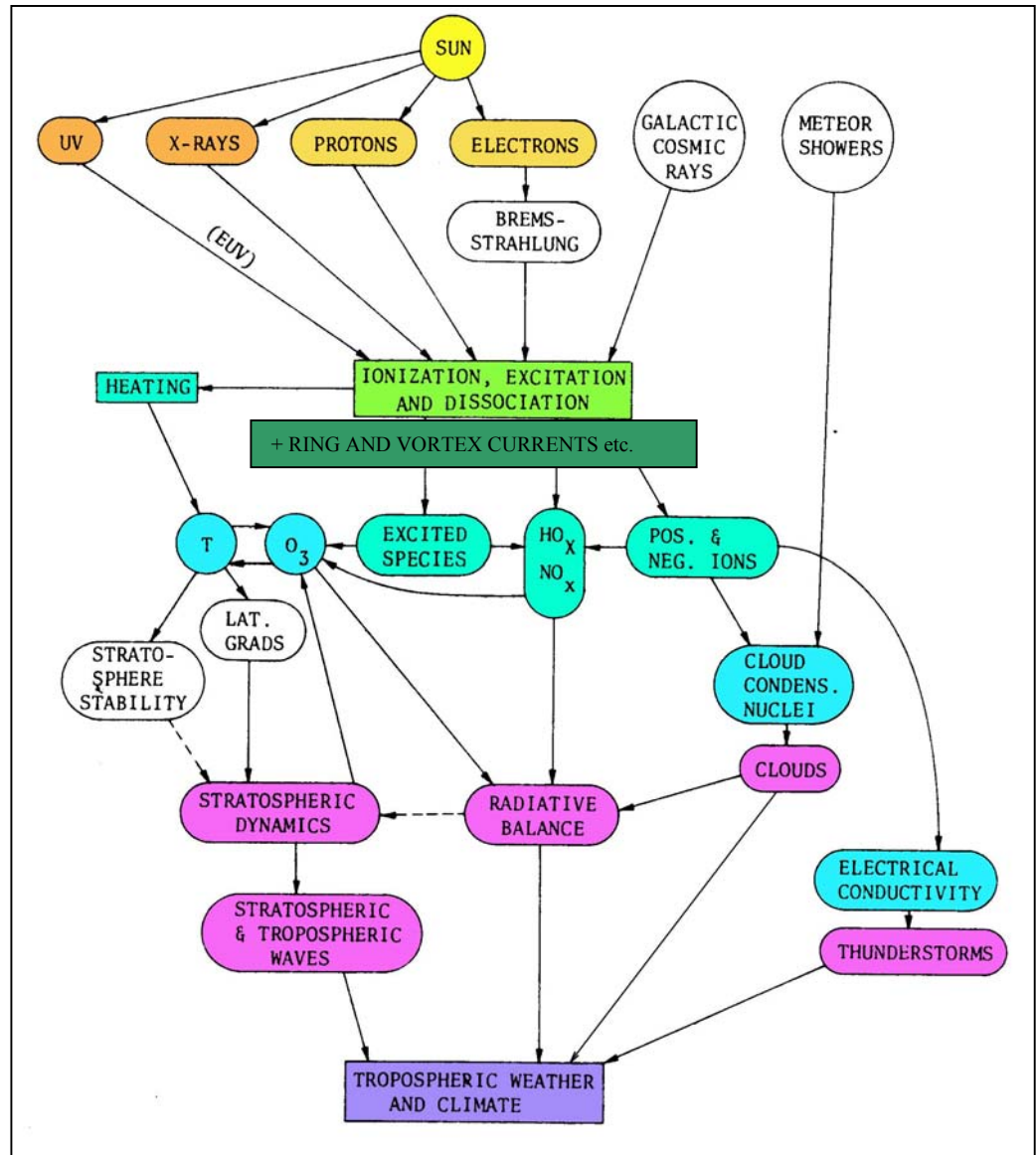
Bevezetés

Már régóta nem kérdés, hogy a naptevékenységbeli változások hatással vannak-e az időjárás, illetve az éghajlat alakulására,

(Eddy 1978)

de, hogy mely folyamatoknak, milyen módon és mekkora szerepe van ebben, az mindmáig tisztázatlan.

(McCormac & Seliga 1979)

A nagyságrendekkel erősebb EM sugárzás mellett, a Napból jövő részecskesugárzások hatását is vizsgálni kezdték:

....

Duell & Duell (1948): A geomágneses zavarokat követően az európai állomásokon mért tengersizti légnyomás adatok átlagosan 2 mb csökkenést mutatnak, míg Grönland és Izland térségében átlagosan 2 mb emelkedés figyelhető meg.

Schuermans & Oort (1969): A napkitöréseket követő 24 órán belül a sarki területeken az 500 mb-os szint helyenként süllyedést mutat.

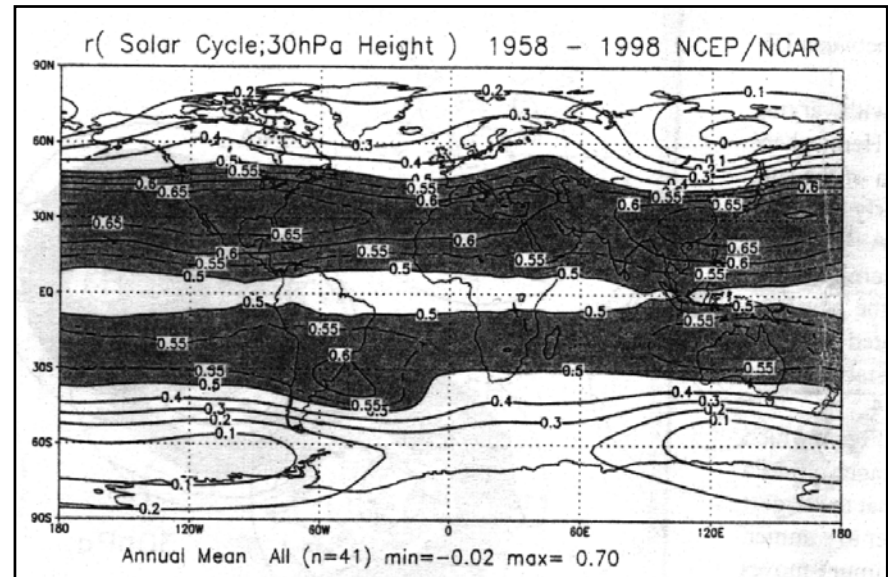
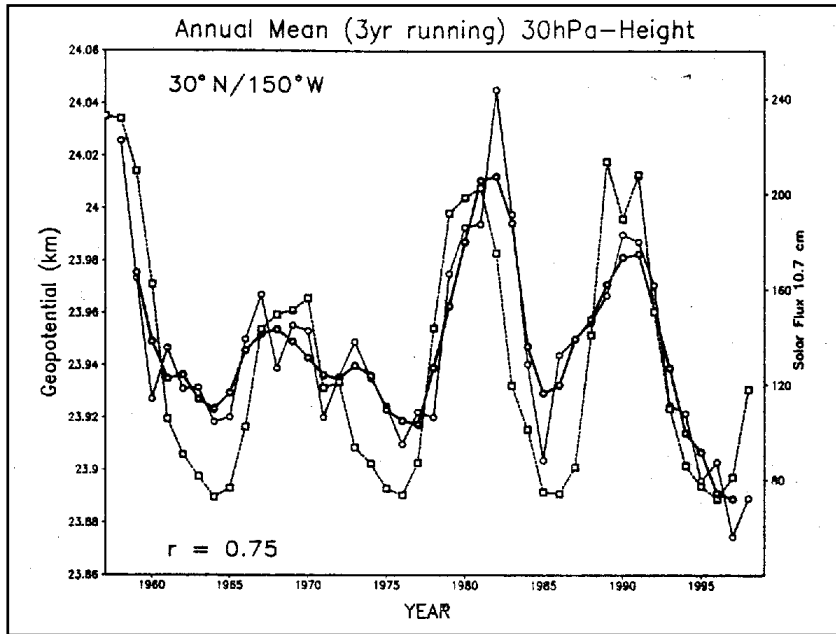
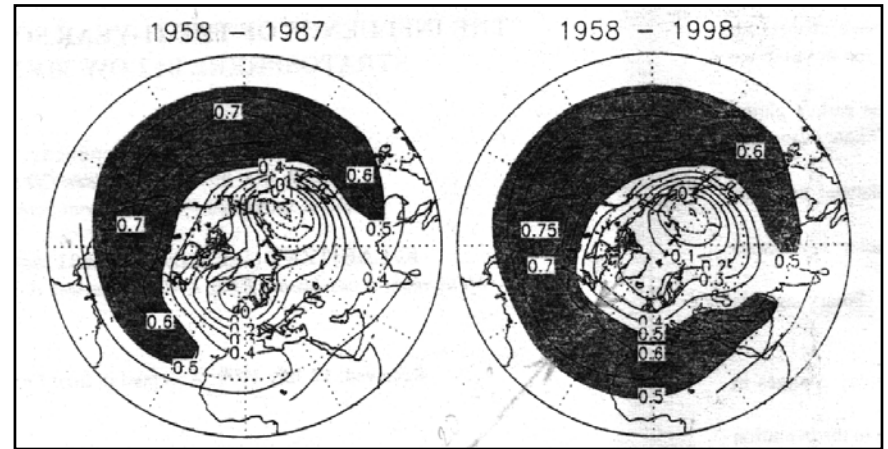
Olson (1975): A napkitöréseket követő 2 napban megnő az 500 mb-os “örvényességi terület index”, majd hirtelen lecsökken.

Schuermans (1979): napkitöréseket követően jelentős változások következnek be a légköri áramlásokban

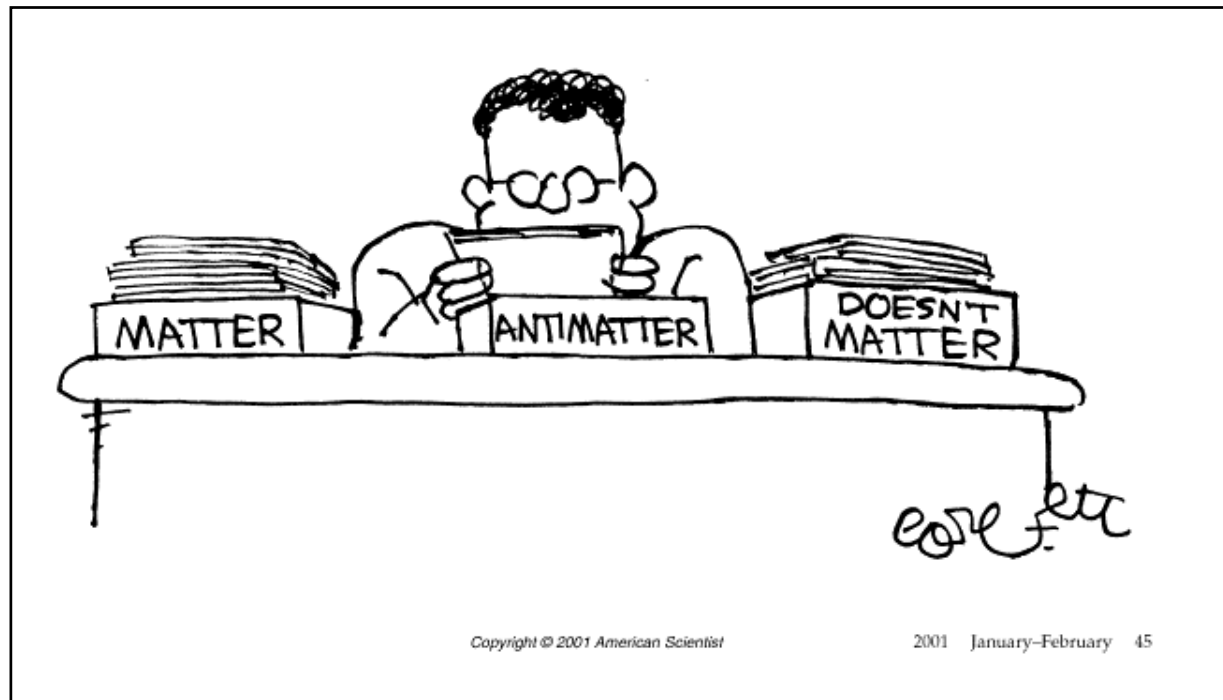
Loon & Labitzke (2000): A naptevékenység erősödésével az 500 mb-os szint a sarki és az egyenlítői területeknél süllyed, míg a mérsékelt égöv alatt emelkedik.

....

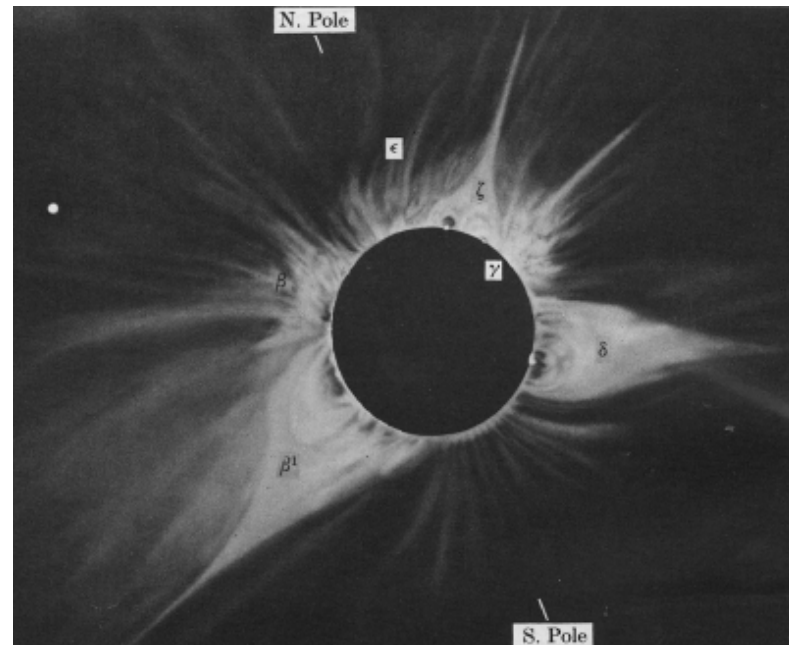
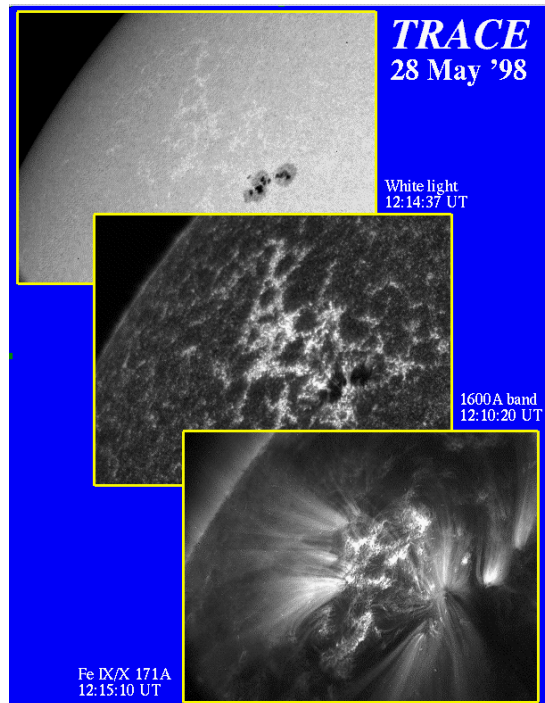
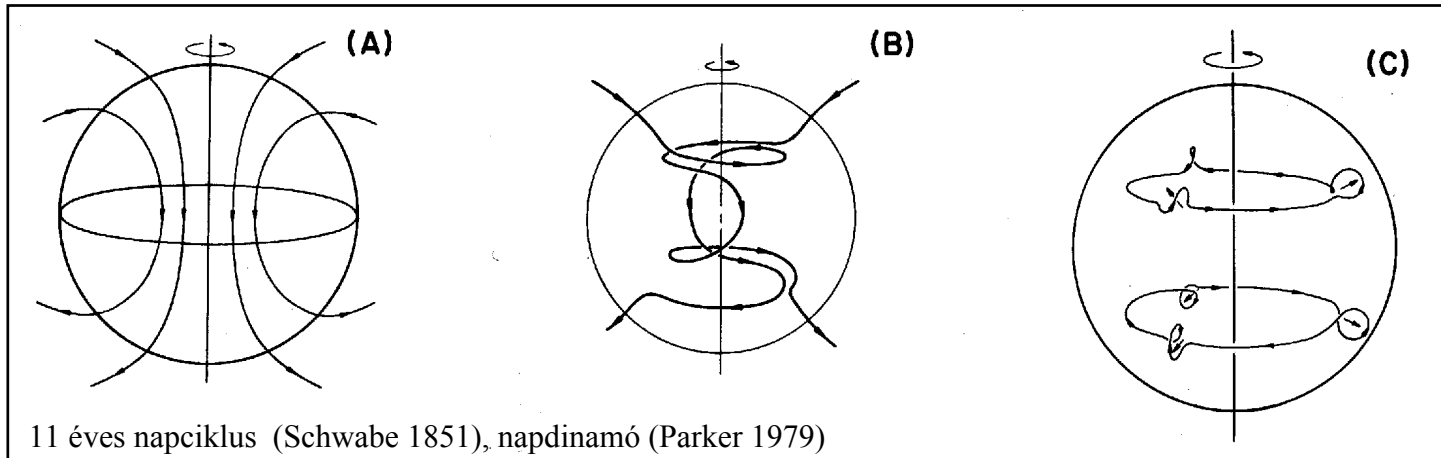
(Loon & Labitzke 2000)

A sokféle szóbajöhető folyamat közül ki kell válogatni a lényegeseket,

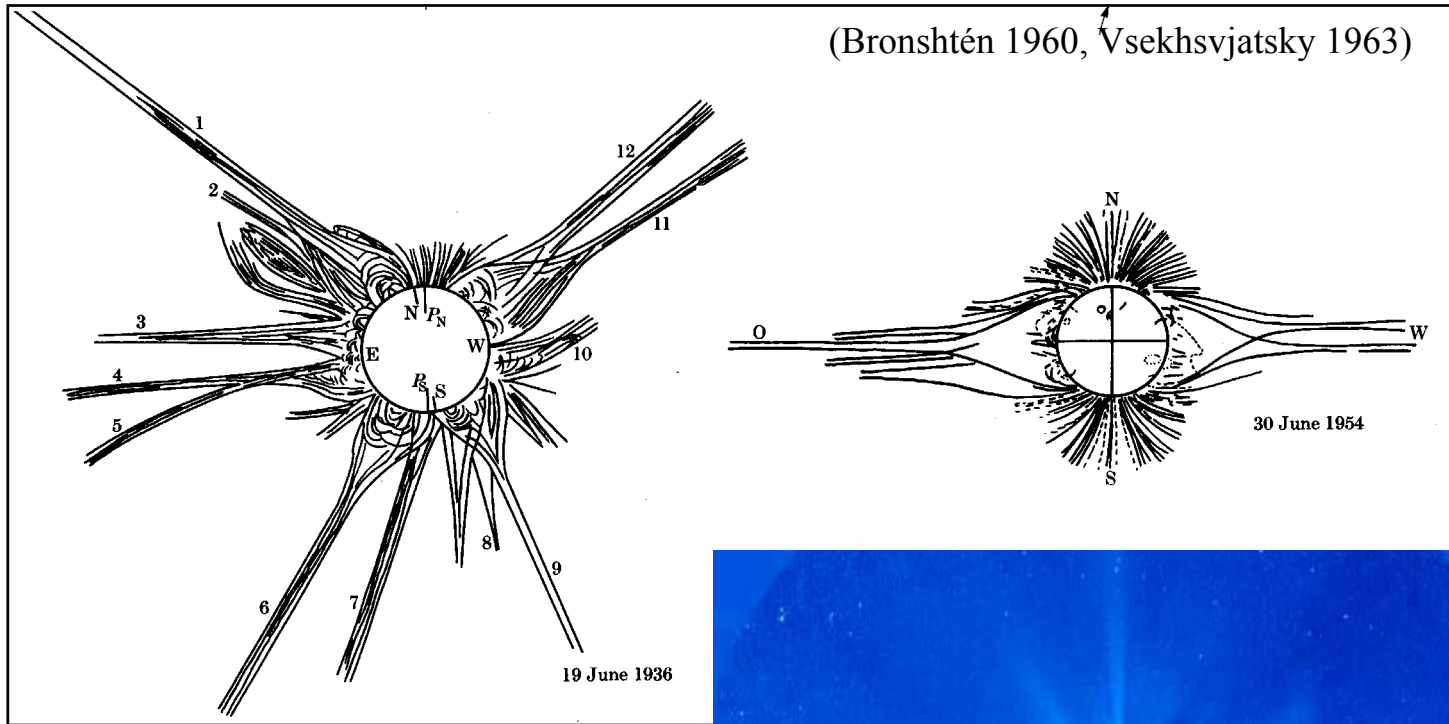

1/ A naptevékenység és az űridőjárás

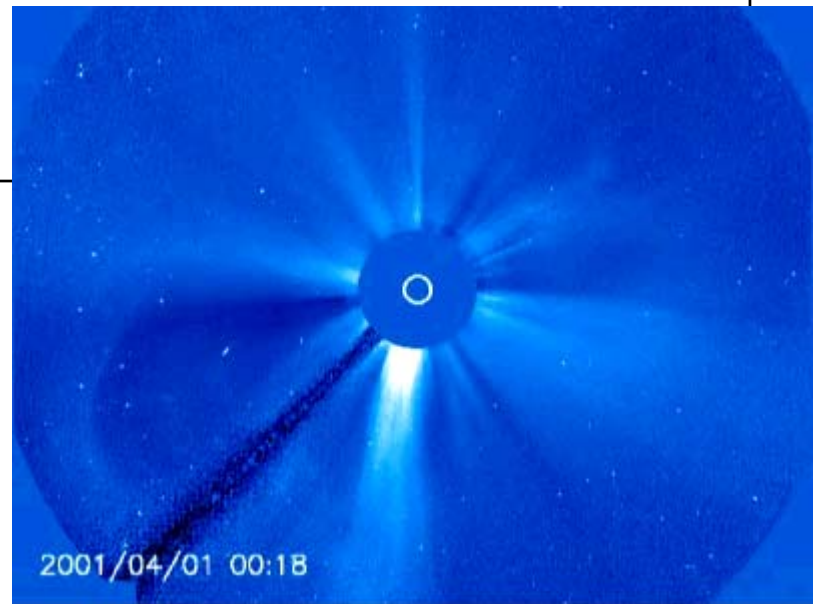
(Newkirk & Altschuler 1970 [1966])

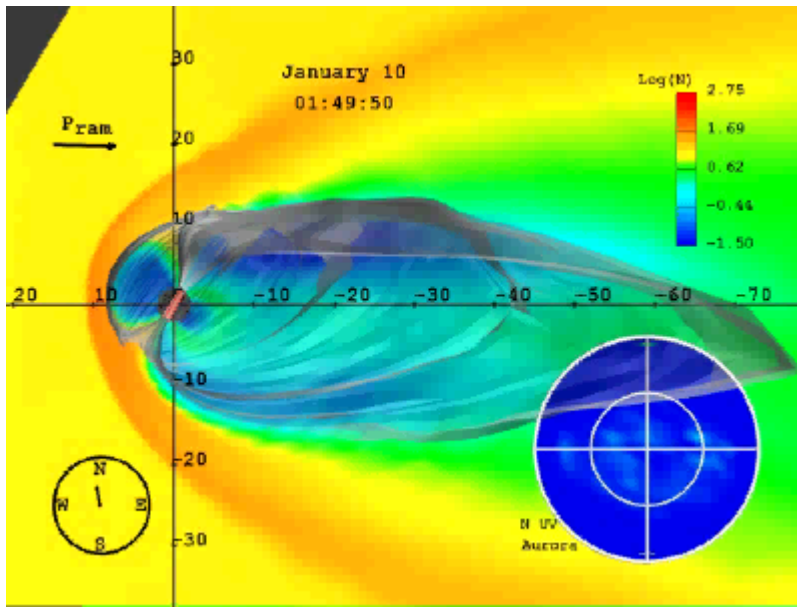

A napszél felfedezésének rövid története:

- napból kilövelt plazmafelhő okozza a mágneses viharokat (Chapman and Ferraro 1930)
- Parker (1958)
- Lunik 2 és 3 (1959)
- Explorer 10 (1961)
- Mariner II (1962)
- stb.

Coronal Mass Ejections (CMEs) (SOHO C3) (video)

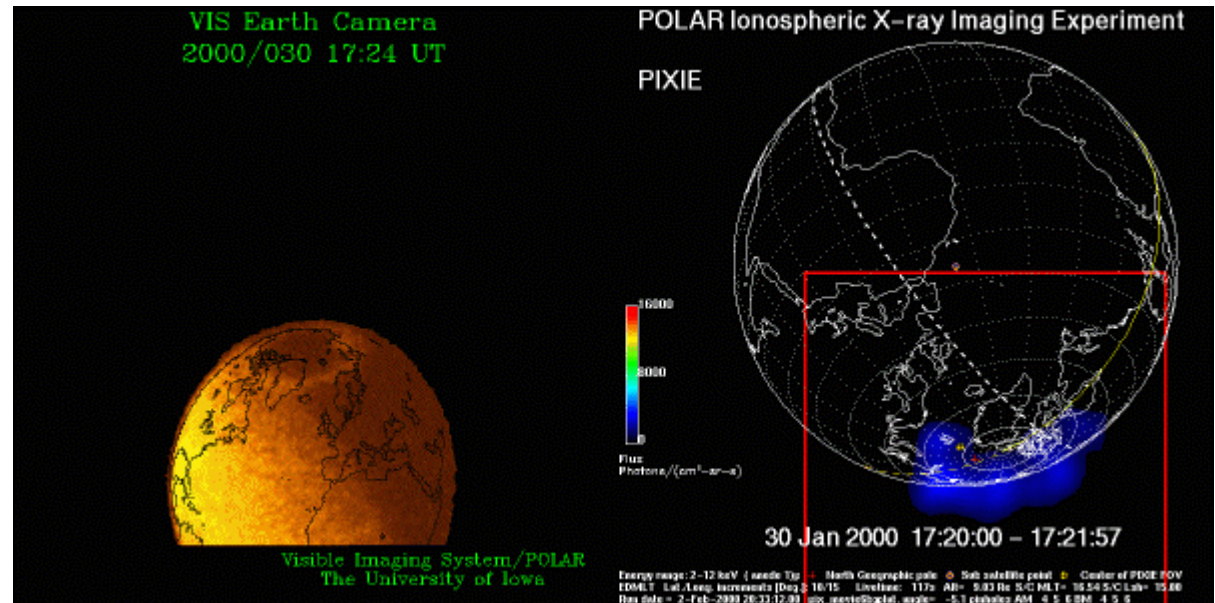

(University of Maryland Space and Plasma Physics group) (video)

A földmágnesség felfedezésének rövid története:

- iránytű (~1000)
- a Föld egy óriási mágnes (Gilbert 1600)
- mágneses vihar (Graham & Celsius 1724)
- napkitörés, majd 17 óra múlva mágneses vihar (Carrington 1859)
- Terrella (Birkeland 1900)
- naból kilövelt plazmafelhő okozza a mágneses viharokat (Chapman and Ferraro 1930)
- sugárzási övezetek (Explorer 1 1958)
- stb.

(POLAR Visible Imaging System (VIS) & POLAR Ionospheric X-ray Imaging Experiment (PIXIE)) (video)

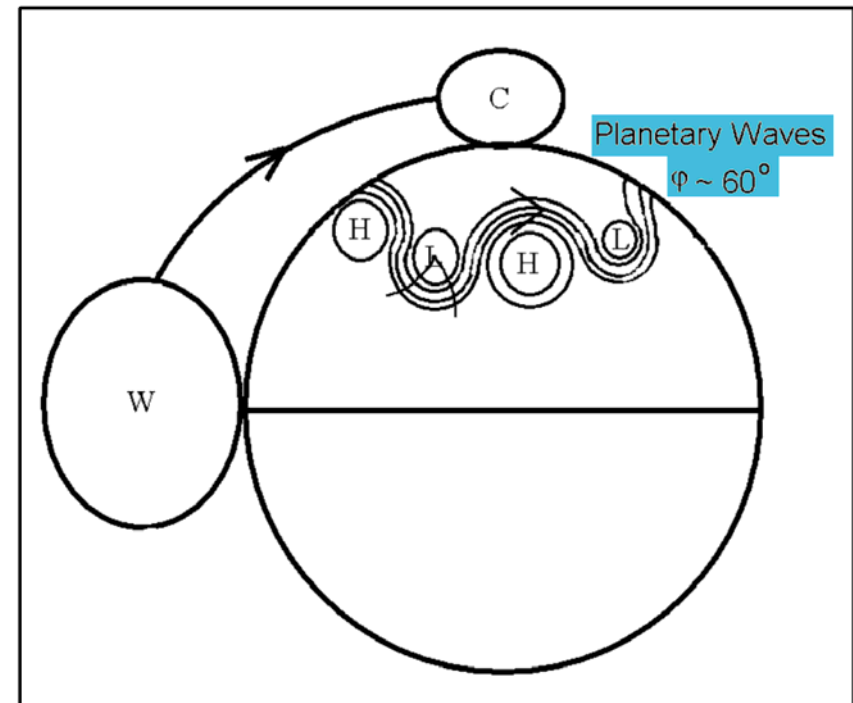
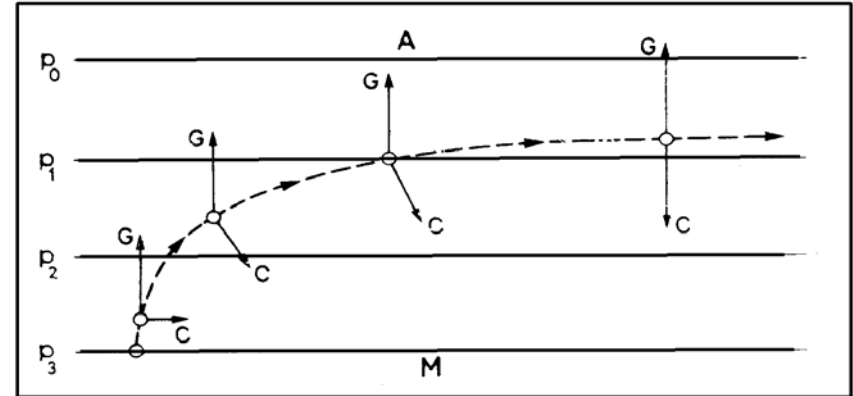
2/ A földi időjárás

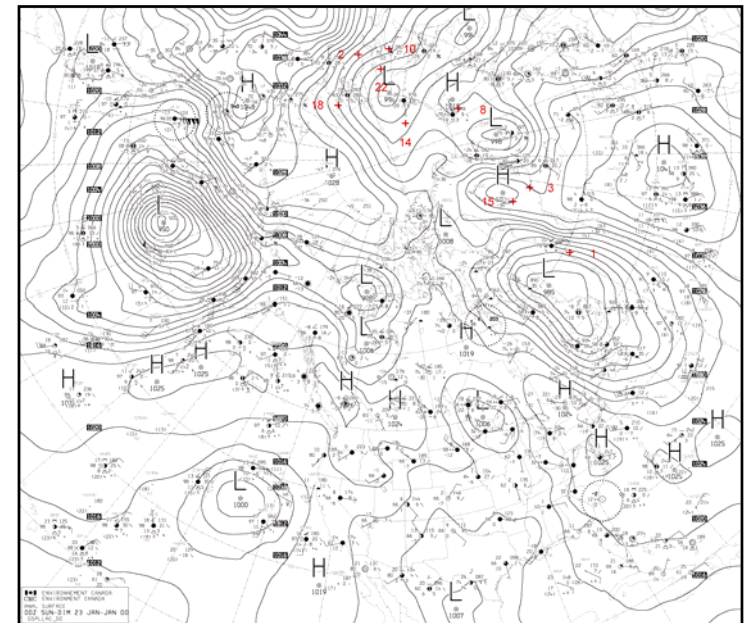
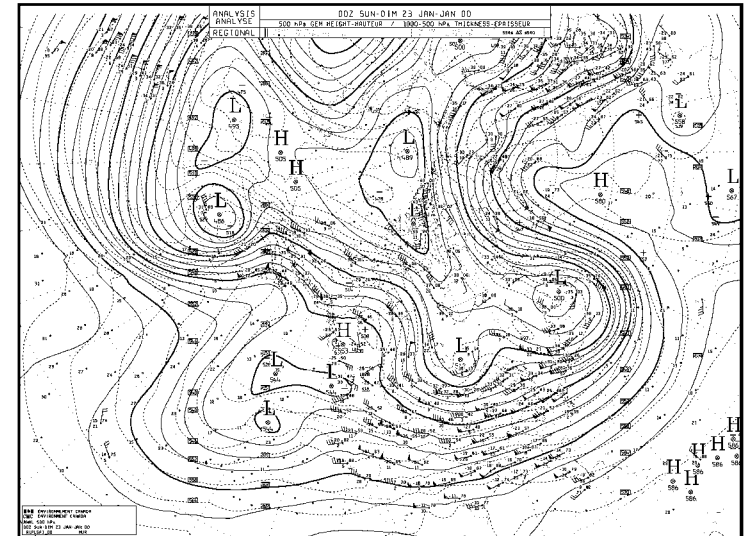
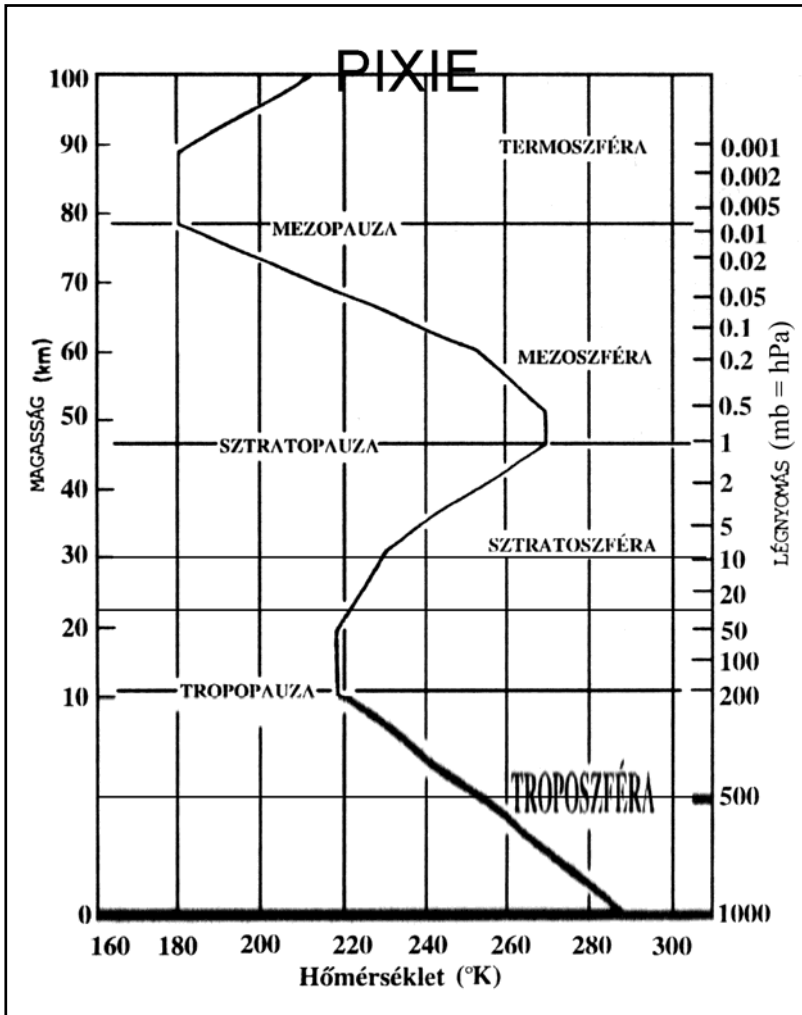
A meteorológia rövid története

- Meteorológia (Arisztotelész ie. 340)
- rendszeres megfigyelések kezdete (XVII. XVIII. sz.)
- ciklonok, anticiklonok felfedezése (W. Ferrel 1856)
- a meteorológiai megfigyelőhálózat kiépítése, a telegráf felfedezése (1843)
- az időjárás előrejelzések kezdete (Le Varrier 1854)
- időjárási frontok felfedezése (J. és V. Bjerknes ~1920)
- a "jet stream" és a planetáris hullámok felfedezése (C.G. Rossby és mások 1930-45.)
- TIROS I. (1960)

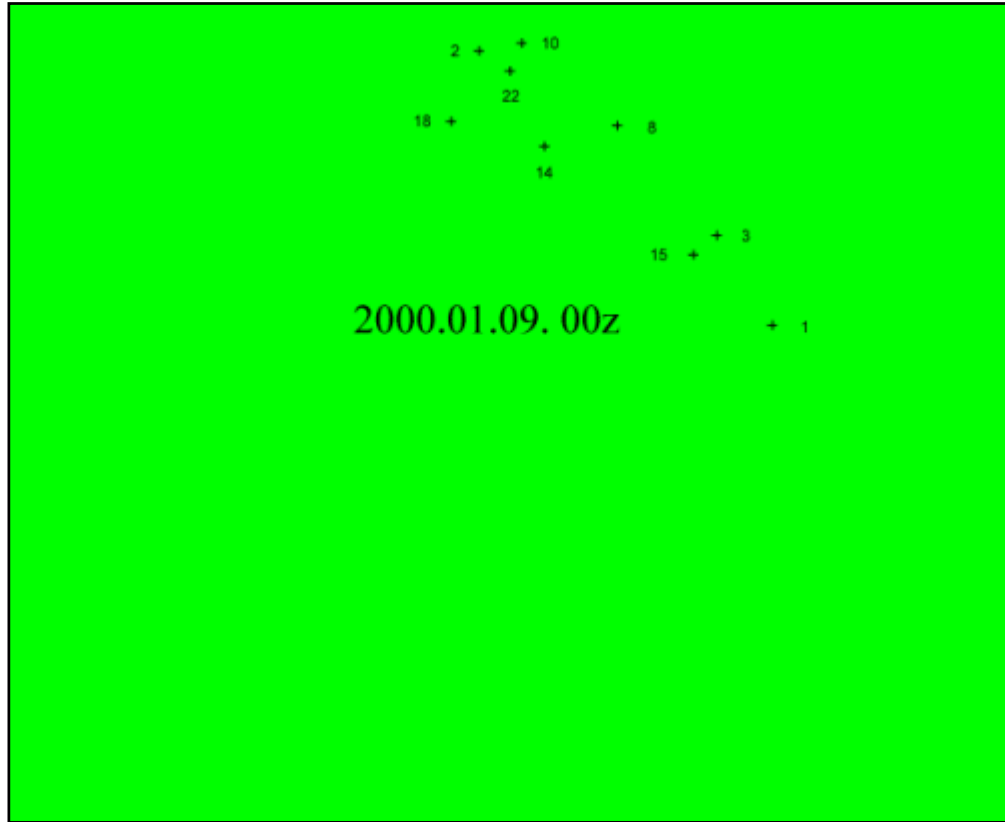

Central and South America, the Caribbean, and Pacific storms (not to mention the moon) are visible in this Galileo image taken in 1992.

(A Canadian Meteorological Centre (CMC), 500 hPa -os (jobbra fent) és tengerszinti légnyomás (TSZL) (jobbra lent) térképei 2000 január 23-án UT 00-ra vonatkozóan. Mindkét ábrán jól kivehető egy 3-as hullámszámú planetáris hullám)

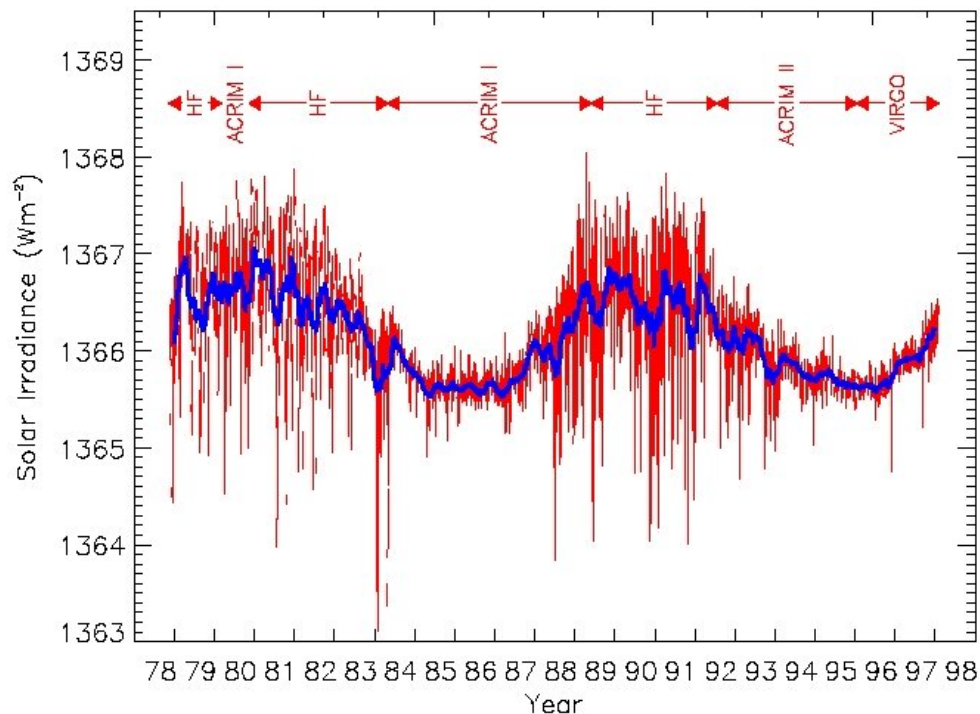
(CMC, TSZL 2000 Jan. 9- Feb. 26) (video)

3/ A légkörbe jutó EM-es és részecskesugárzások térbeli eloszlása valamint energiája

Az EM sugárzás

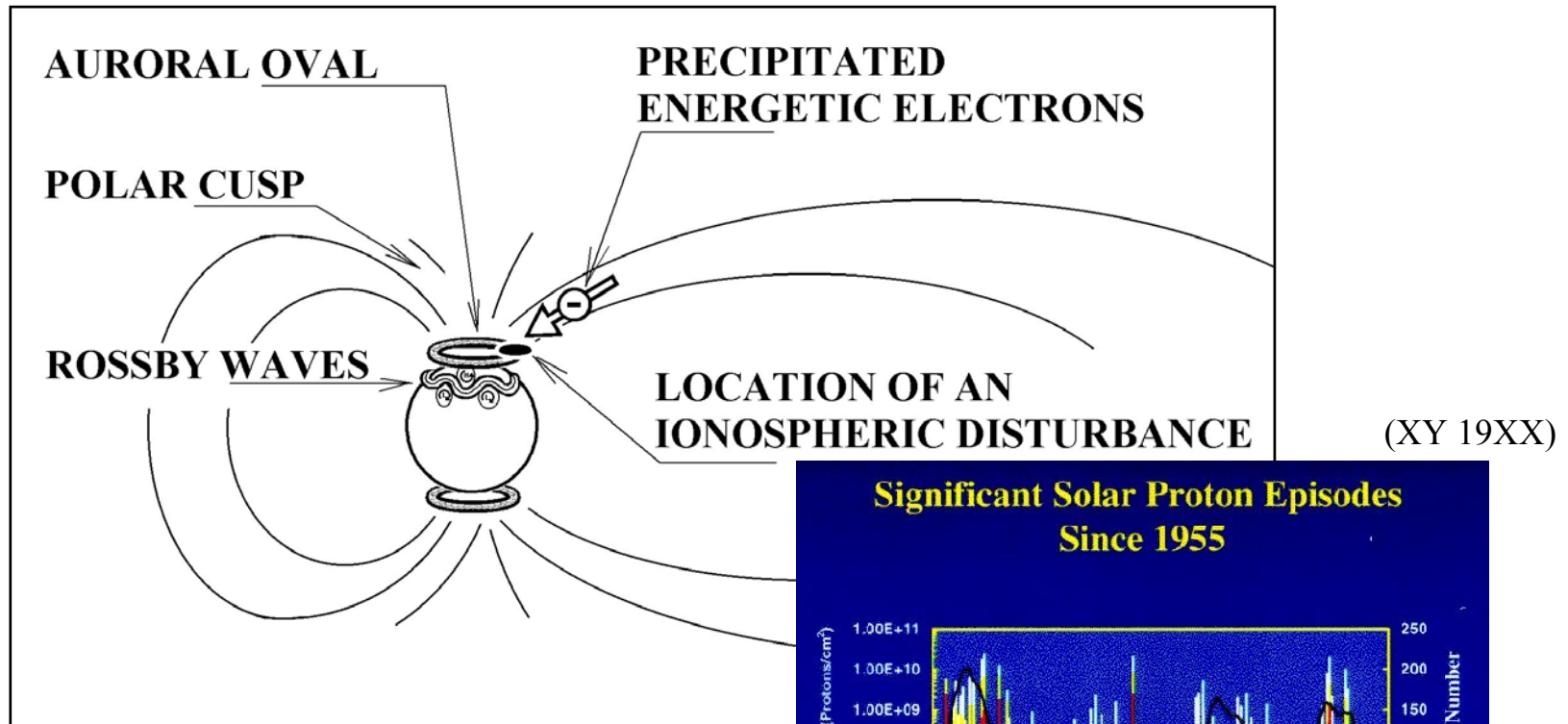
eljut a Föld teljes felületére, de (az $I=I_0/\cos \varphi$, a tengelyforgás, a Nap körüli keringés /naptávolság változása, tengelyhajlás/, valamint a napciklus alatti teljes (~0.1%) és a bizonyos hullámhosszak szerinti (~20%) irradiancia változás következtében) térben és időben változó mértékben.

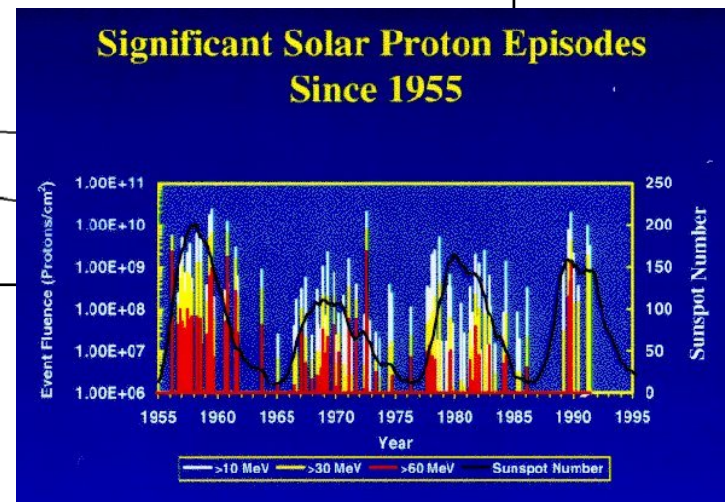
A teljes irradiancia az idő függvényében. (Frohlich & Lean 1998)

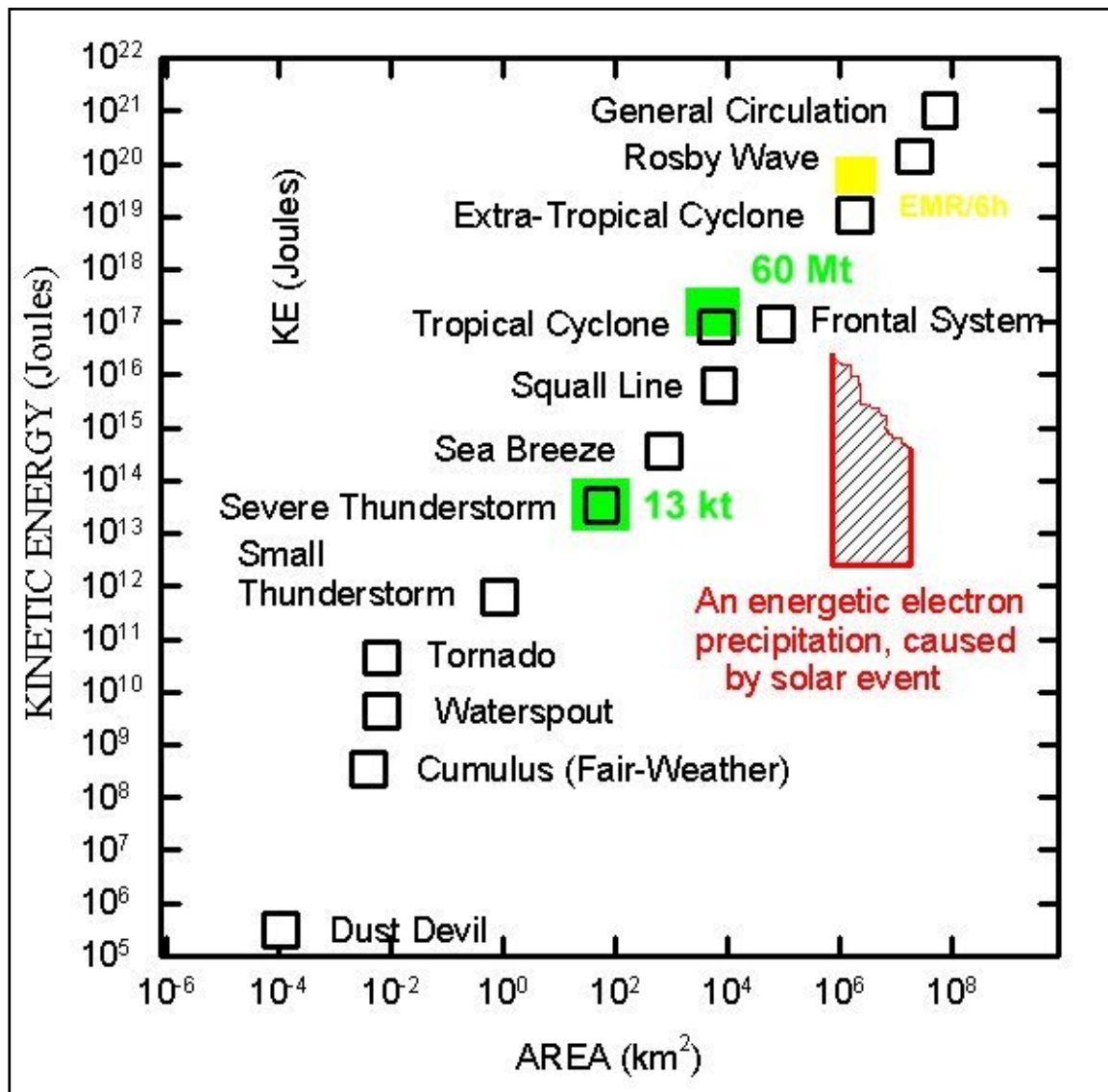
A részecskesugárzás

viszont többnyire csak az auróra-gyűrűk mentén, jól körülhatárolható térségekben, részben a planetáris hullámok felett hatolnak be a légkörbe.

Megváltozása a napsiklus alatt
~100% ⇒

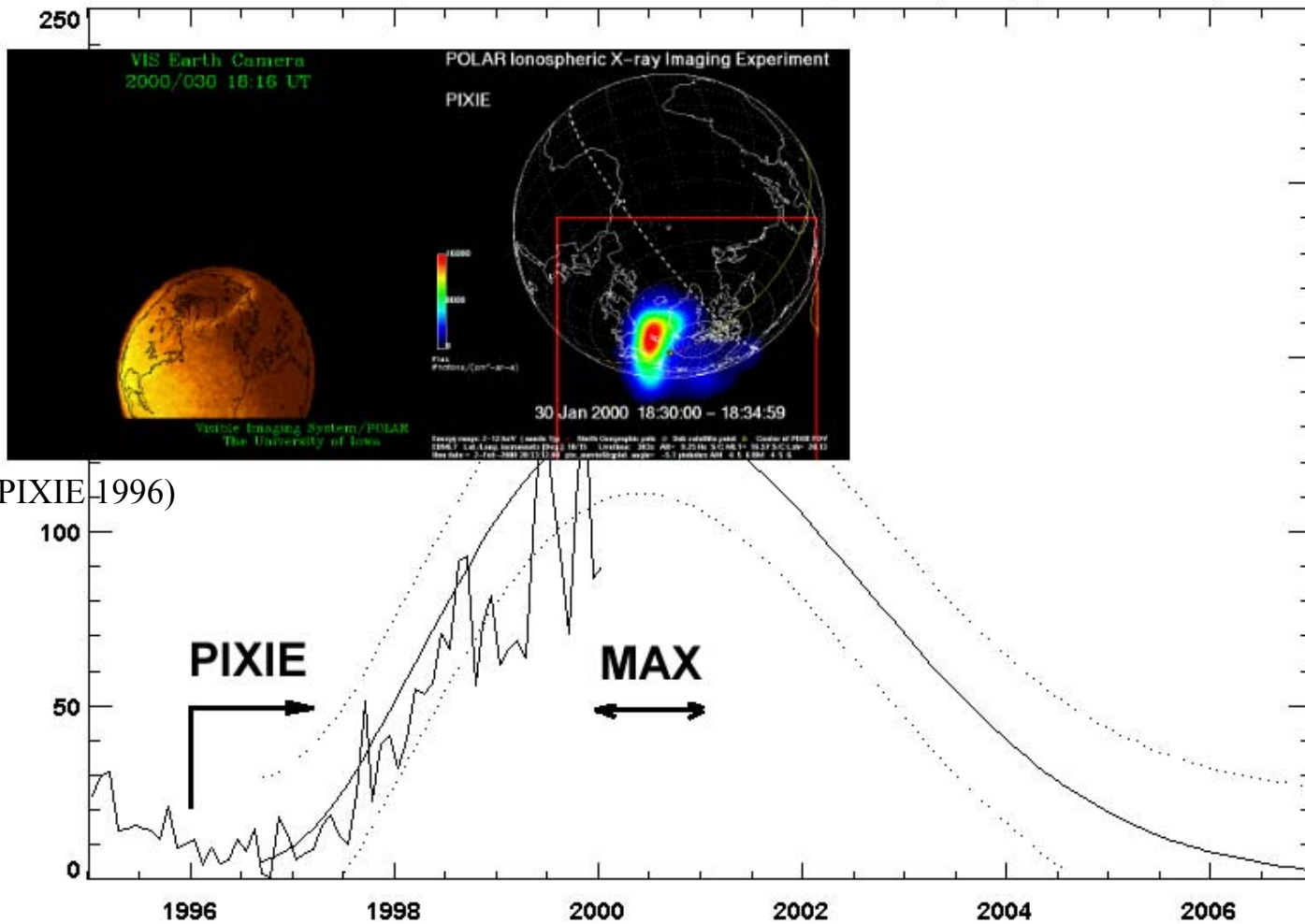

(Wells 1977, Wu 1979, Chenette 1999)

A vizsgálati módszer

Cycle 23 Sunspot Number Prediction (February 2000) (NOAA SGD)

(Polar,
VIS & PIXIE 1996)

- A részecskék által a légkörbe juttatott energia helyzetének a meghatározásához a POLAR műhold **PIXIE** rtg kamerájának méréseit használtuk, ami a nagy észlelési energia következtében **jól behatárolhatóan mutatja a részecskezápör központi részeit.**

- Annak érdekében, hogy minél több ionoszféra-zavart figyelhessünk meg, a naptevékenységi **maximum körüli időszakot** választottunk, és mivel a POLAR műhold 1996-óta működik ezért mindez csak a **23. napciklusra** vonatkozhat.

- A legnagyobb energiájú események közül azon 24 ($e_1, e_2, \dots, e_{24}$) lett kiválasztva, melyek térben és időben viszonylag jól különválaszthatók voltak.

- A légkörnek nem a statikáját, hanem a dinamikáját vizsgáltuk, amiről a nyomásmezők szolgáltatják a legtöbb információt.

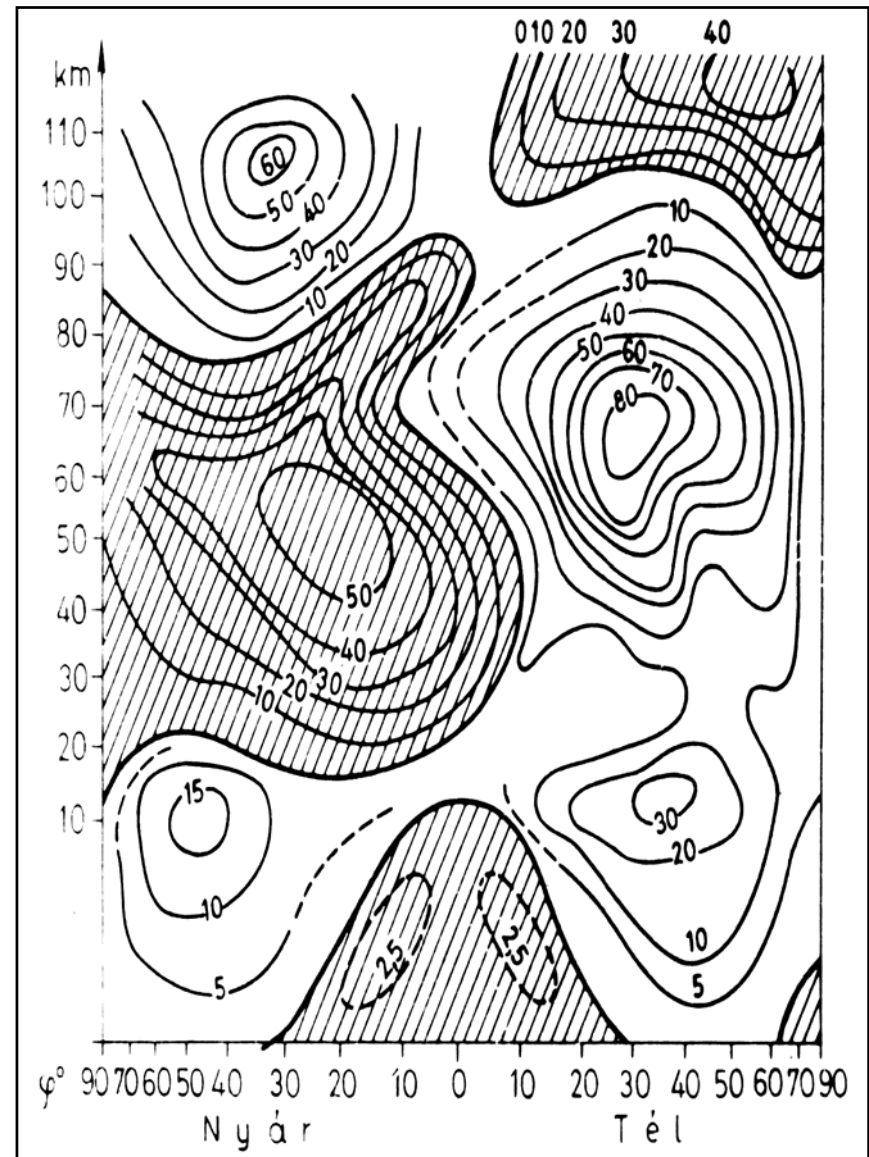
A hőmérséklet alakulása is mutat valamit a légkörbe jutott többletenergiával kapcsolatban, de csak burkoltan, hiszen a légtömegek energiája = $E_{kin} +$ hőtartalom(T, U, P) + stb., ráadásul albedo, és egyéb felszíni viszonyok, hősziget, felhőfedettség, stb...

- Az ionoszféra-zavarok alatti területek **légnyomás adatait** a **CMC TSZL térképei** (a 10, 30, 50, 500 hPa-os térképek kevésbé jó felbontásúak térben és időben) **szolgáltatták**.

- A **felhőfedettséget** a CMC TSZL térképein feltüntetett adatok alapján becsültük.

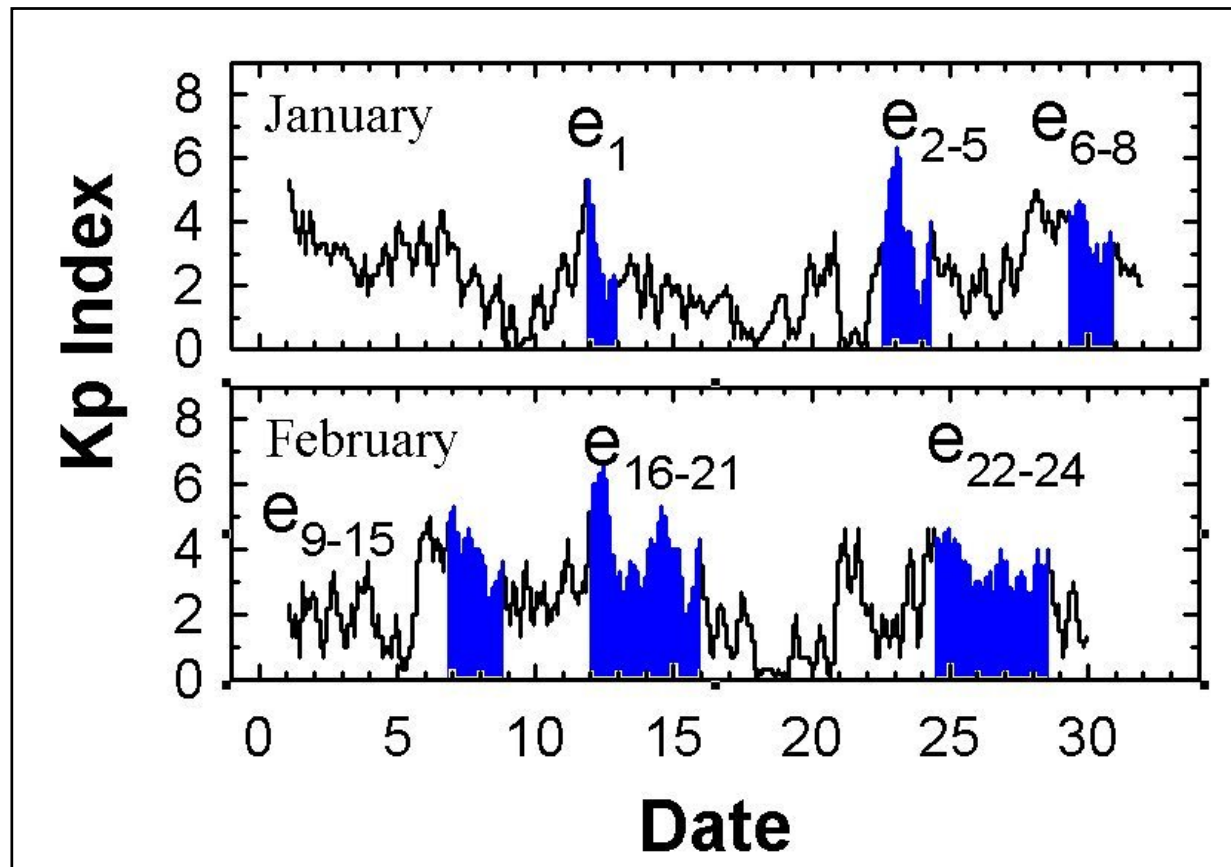
- A vizsgálatokat a **téli időszakban** kedvezőbb végezni, mivel akkor a sarkvidéki területek mentesek a közvetlen EM besugárzástól,

- valamint, ...** ⇒

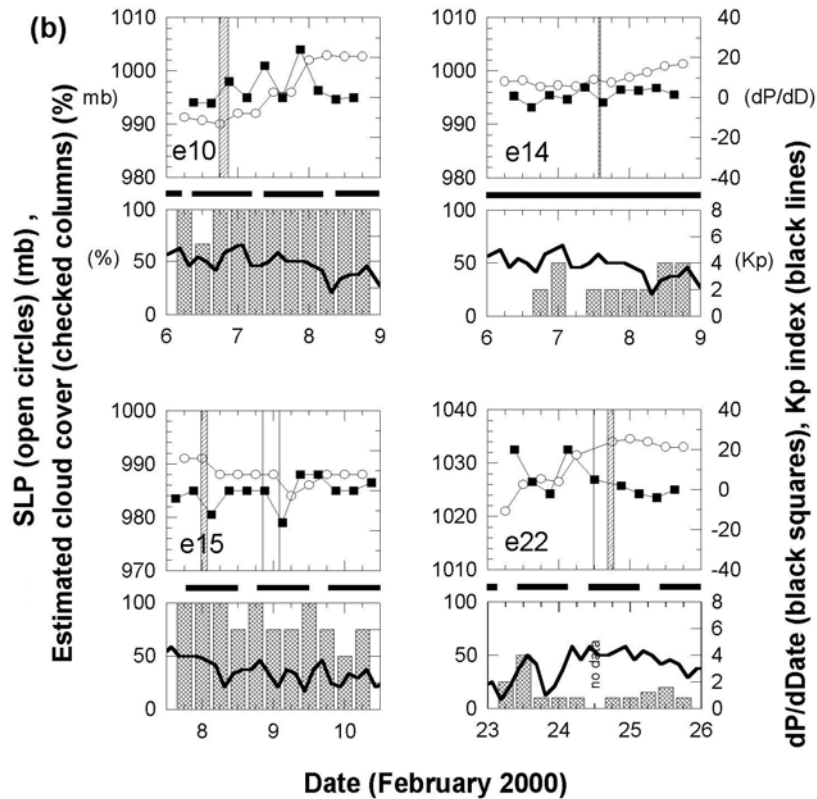
(Péztely 1979)

- A geomágneses aktivitást jellemző **Kp indexek** a National Oceanic and Atmospheric Administration (NOAA) Solar-Geophysical Data Prompt Reports (**SGD**)-ből származnak.

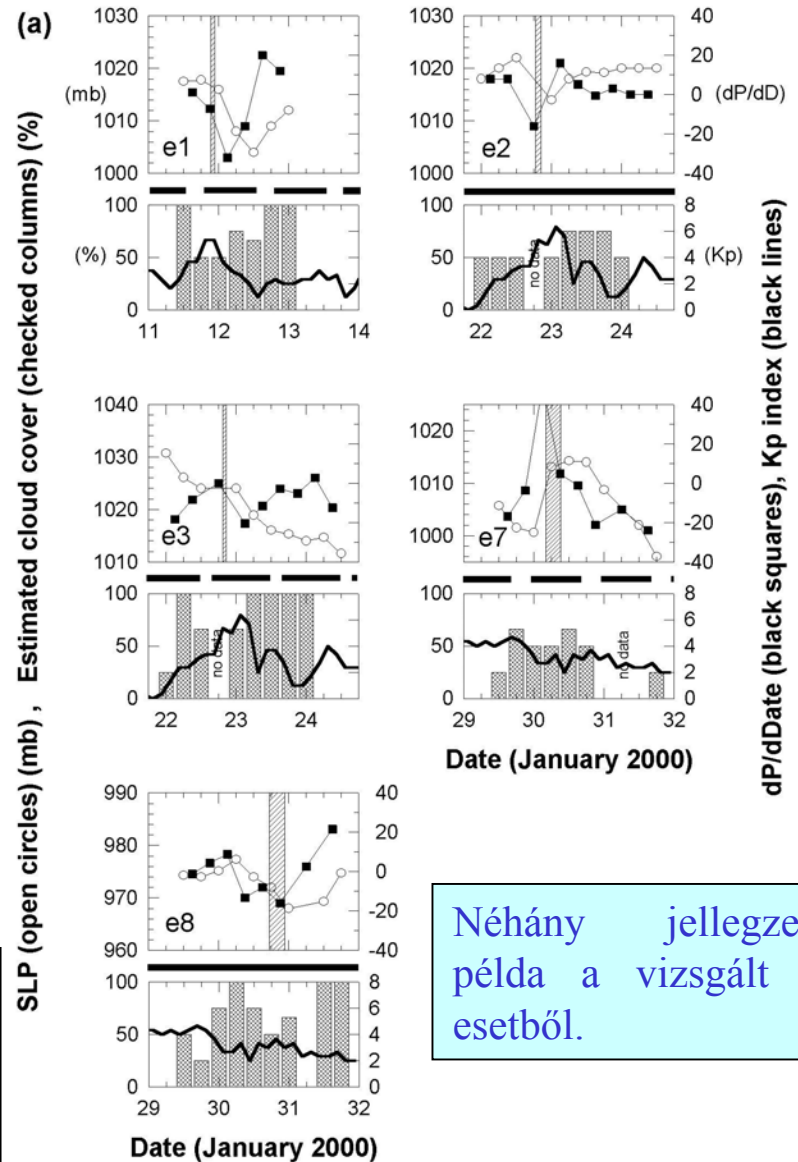

(NOAA SGD 2000)

Eredmények*

- Az ionoszférazavarok és az alattuk mérhető légköri nyomásváltozások szinkronban vannak, mint ahogy többnyire a geomágneses aktivitás menővekedése is.
- A vizsgált 24 intenzív ionoszférazavar kivételével, a viszonylagosan kis energiájú események nem mutatták a jelenséget.

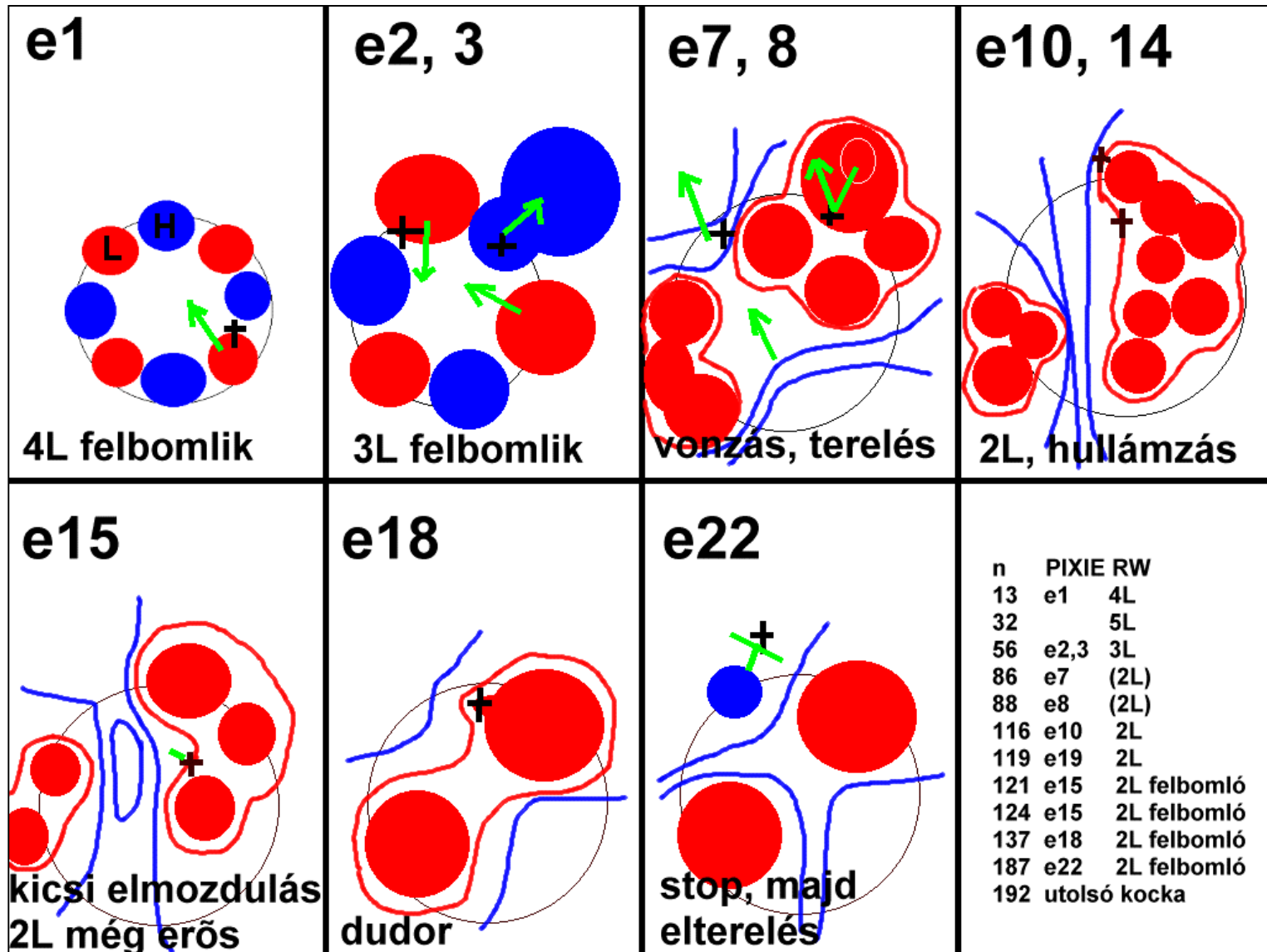

Néhány jellegzetes példa a vizsgált 24 esetből.

* László Tóth, Sándor Szegedi, 'Impacts of space weather on sea-level pressure over the auroral oval', *Weather*, közlésre elfogadva (2003)

Az események vázlatos ábrázolása:

L: ciklon, H: anticiklon, +: az ionoszférazavar középpontja, →: elmozdulás iránya

Összefoglalás

- Bár az események száma kevés, de a vizsgált jelenségek valódisága mellett szól az,
  - hogy az ionosférazavarok középpontja alatt mért SLP csökkenés időtartama összhangban van a geomágneses zavarok időtartamával, a
  - minimum értéke pedig egybeesik azzal az időponttal, amikor az ionosférazavar a legintenzívebb.
  - Valamint az, hogy a nagyobb energiájúakkal szemben, a kisebb energiájú ionosféra zavarok nem okoznak kimutatható SLP változást.

•Tehát az **ionoszféra naptevékenység eredetű zavarai** minden bizonnyal **hatással vannak a alsó légkörre**, és így befolyásolhatják a troposzféra dinamikai viszonyait.

•Mivel az egy-egy alkalommal a légkörbe ily módon bejutó energia felületegységre eső sűrűsége a légköri képződményekhez mérten viszonylag kicsi, ezért a **nagyléptékű folyamatokba** -pl. ciklonképződés, planetáris hullámok, stb.- **direkt módon nem szólhatnak bele, de erősíthetnek, vagy gyengíthetnek troposzférikus folyamatokat**, azaz:

- lassíthatják a nyomásnövekedéssel és gyorsíthatják a nyomáscsökkenéssel járó folyamatokat,
- stabil képződményeket megmozgathatnak az egyensúlyi helyzetük körül,
- labilis egyensúlyi helyzeteket pedig meg is bonthatnak az egyik, vagy másik fél javára, stb.

- Továbbá, mivel az ily módon időnként és helyenként a légkörbe jutó energia a naptevékenységnek megfelelően ciklusfüggő, ezért **magyarázatot adhat bizonyos periodikusan ismétlődő időjárási, illetve éghajlati jelenségekre.**
- Iránymutató lehet abban a tekintetben, hogy a naptevékenység eredetű ionoszféra zavarok helyzetének meghatározásával (PIXIE) lehetőség nyílik ezen zavarok és a konkrét időjárási események összekapcsolására.**
- Megerősítés végett **további vizsgálatok szükségesek.**

És végül nézzünk meg egy kis válogatást az “ókori Ionoszféra Magnetoszféra Szemináriumok” anyagaiból. ⇒

(video)